

and professional development. Research and good practice in the field of gerontology, as well as the experience of the developed countries, prove that education in late life is an effective adaptive mechanism, a way of further development and self-realization of the individual, as well as a way to implement the concept of active and successful ageing.

Such prospects encourage the expansion of University functions, since education is no longer a prerogative of young people. For higher educational institutions, new opportunities are opening up to attract people of the third age to the academic environment. Accordingly, the educational programs (both of general and professional direction) for this age group should be worked out. The main social function of such educational programs is to increase the social, educational and cultural characteristics of people of the third age and, accordingly, of the society as a whole.

Key words: educational program, Institute for education of people of the third age, people of the third age, active and successful ageing, content of education.

УДК 377.3/376.33

Денькович Н. А.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА В МЕЖАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

У статті розглянуто проблему організації навчального процесу підготовки фахівців образотворчого та декоративного мистецтва в межах інклюзивного простору. Висвітлено специфіку взаємодії викладача та учнів під час освітнього процесу. Показано важливість законодавчої та нормативно-правової сфери і підтримки учнів з особливими потребами. Проаналізовано основні базові підходи у роботі з учнями з особливими освітніми потребами та значний вплив гуманної педагогіки на позитивний навчальний процес. Виявлено різноманіття педагогічних підходів у роботі з учнями в інклюзивному класі та доведено ефективність диференційованого навчання. Відкрито для огляду проблему важкодоступності відвідування учнями з особливими потребами позаурочних заходів у місті: театри, музеї, тематичні екскурсії. Обґрунтовано та доведено важливість теми дослідження в освітньому просторі України в сучасній педагогічній системі XXI ст.

Ключові слова: інклюзивне середовище, освітній простір, фахівець, закон, диференційоване навчання, гуманна педагогіка.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що для формування та організації навчального процесу підготовки фахівців образотворчого та декоративного мистецтва в межах інклюзивного простору потрібне особливе навчальне середовище та підхід у навчальному процесі. І, звичайно ж, потрібно врахувати, що процес організації процесу навчання ускладнений та має свою специфіку в інклюзивному середовищі в умовах підготовки учнів з особливими потребами, зокрема тих, хто не чує.

Автором взято для вивчення нормативно-правовий аспект формування та надання освітніх послуг учням з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання та окреслено методичні передумови у формуванні фахівців з образотворчого та декоративного мистецтва в закладах професійно-технічної освіти.

Історіографія дослідження складається з нормативно-правових документів, державних програм та стандартів. Також взято до уваги праці науковців у сфері інклюзивного навчання, зокрема Л. Будяк [1], Е. Данілавичюте [3], Т. Дегтяренко [4], В. Засенко [8], А. Колупаєва [11], О. Федоренко [16] та ін.

Серед джерельної бази дослідження у сфері проблем інтеграції людей із різноманітними проблемами та станом здоров'я в навчальний процес, загальнодоступність та якість навчання таких учнів, автором розглянуто праці таких учених, як М. В. Ворона та Ю. М. Найдя [2].

Беручи до уваги всі вищезгадані джерела та дослідження науковців, ми обрали для себе тему вивчення організації навчального процесу фахівців образотворчого та декоративного мистецтва в межах інклюзивного простору.

Метою статті є висвітлення проблем організації навчального процесу в підготовці фахівців образотворчого та декоративного мистецтва в межах інклюзивного простору.

Відповідно до Закону України "Про охорону дитинства", де у статті 26 сказано: "Держава сприяє створенню дітям-інвалідам та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку з урахуванням індивідуальних здібностей та інтересів". Однією з таких можливостей є рівний доступ до якісної освіти, головною метою якої – створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості [7].

Верховна Рада України ухвалила Закон "Про освіту" від 05.09.2017 № 2145-VIII, де чітко визначено такі поняття, як "особа з особливими освітніми потребами" та "інклюзивне навчання": "Особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому

процесі з метою забезпечення права на освіту, сприяння розвитку особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі у житті громади. Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що забезпечує реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, а також соціалізацію та інтеграцію в суспільство” [6].

16 січня 2018 Петро Порошенко підписав Закон № 2249-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України”. Цим рішенням Президент України вивів із вжитку слово “інвалід” [5].

У цій статті ми конкретніше зупинимось на огляді та специфіці роботи з дітьми, які не чуять або майже не чуять. Звичайно, чим вищий рівень слуху, тим легше учневі соціалізуватись у середовищі та адаптуватись до навчального процесу майже без сторонньої допомоги. Тут на допомогу приходять технологічні методи, зокрема слухові звукопідсилювальні апарати.

Для учнів із повною втратою слуху під час навчального процесу можуть допомогти навички зчитування інформації з губ співрозмовника. Тут дуже важливо, що викладач пам'ятав, що міміка та повільна мова – це запорука успішного “зчитування” тексту учнем із вадами слуху з ваших губ. Кожен жест має бути обґрунтований та обдуманий.

Слід постійно пам'ятати, що з губ люди з вадами слуху можуть прочитати лише 30 % інформації, інші 70 % – просто вгадують. Для учня – це надзвичайно виснажливий процес, який може не принести того результату, якого ви, як викладач, очікуєте.

Позитивним результатом у роботі в інклюзивному класі з тими, хто не чує, буде мати впровадження дактильно-жестова мова.

Вона поділяється на дактильну і жестову мови. Дактильна мова – це манера спілкування за допомогою знаків, які співрозмовники показують пальцями (дактилогії).

Жестова мова – це природне спілкування за допомогою засобів національної жестової мови глухих – лінгвістичної системи, яка має своєрідну багату і складну за структурою лексику і граматику, різноманітні засоби вираження думки і аналізу інформації [9].

Калькована жестова мова (різновид жестової) – це штучна система спілкування, що калькує усне мовлення.

За результатами досліджень ученими доведено, що через проблеми з мовленням у тих, хто не чує, виникають труднощі з оволодінням як образною, так і понятійною формою мислення. Тут у нагоді стануть інноваційні методи викладання спецдисциплін, особливо художніх. Із досвіду викладача в інклюзивному класі художнього спрямування у підготовці спеціалістів образотворчого та декоративного мистецтва у Львівському вищому професійному художньому училищі використовувались ефективні методи подання інформації учням з особливими потребами: на більшості занять із викладачем працює перекладач-дактитолог); викладач на кожне заняття готує стислий текст лекції у роздрукованому форматі і роздає кожному учневі індивідуально (це оптимально для теоретичних художніх спецдисциплін); для кожного заняття готує словник професійних художніх термінів; викладач готує презентаційний ряд на мультимедійному ресурсі та під час лекції ознайомлює учнів зі зразками та аналогами робіт; викладач показує відеоурок технології того чи іншого виду діяльності в художній сфері, якщо це практичний курс спецдисциплін.

Мистецько-освітні програми сьогодення повинні враховувати необхідності залучення учнів до різних видів мистецтва, ознайомлення їх із широкою палітрою художніх образів. Пізнання мистецтва є надзвичайно довгим процесом. І навіть у межах інклюзивного простору такий метод навчання можна застосовувати теж.

Щоб опанувати декілька видів мистецтва, поєднати практичні дисципліни з теоретичними, викладачеві необхідно опанувати різні варіанти проведення занять і долучити позаурочну роботу чи роботу за межами аудиторії. Найрезультативнішим видом такої роботи буде відвідування музею, де учні зможуть зробити і чудові зарисовки експозиції музею: народних промыслів, скульптури, картин та ін. На жаль, умови для відвідування музеїв учнів з вадами слуху є проблемними, оскільки екскурсивод не володіє мовою жестів. Тоді на допомогу знову приходять перекладач-дактитолог.

Якщо для композиції, рисунку, живопису, кольорознавства та орнаменту учні з вадами слуху підходять практично, то з теоретичними дисциплінами ситуація є складнішою, адже після огляду експозиції слабочуючі учні мають здати усний (у разі з тими, хто не чує, – письмовий) компонент роботи. Найзручнішими, на нашу думку, є продуктивні висловлювання у вигляді мистецтвознавчого есе. Це аналіз одного з побачених учнем об'єктів: кераміки, скульптури, твору станкового мистецтва.

Якщо учневі з вадами слуху важко самому сформулювати таке есе, то викладач у занятті може використати форми диференційованого навчання. На думку П. Сікорського, диференціація навчання – це множинність та варіативність індивідуальних і колективних підходів до узгоджених суспільством цілей загальної освіти. Вона створює сприятливі умови для індивідуалізації навчання, професійної орієнтації учнів та осмисленого вибору ними життєвого шляху. Диференціація передбачає відкритість змісту освіти, різноманітність навчального матеріалу, посібників, форм і методів навчальної роботи, контролю знань, широке врахування національної та регіональної специфіки у роботі шкіл [13]. Якщо диференційоване навчання – це адаптована навчально-пізнавальна діяльність педагога, то диференціація навчання – це поділ, в одних випадках, суб'єктів учіння на різні типологічні групи за певними психологічними критеріями й адаптація до них решти компонентів навчання (зміст, методи, форми тощо) з метою досягнення оптимального розвитку

учнів, а в інших – поділ суб'єктів учіння на групи залежно від змісту навчання (профіль, спеціальність) з метою підготовки учнів до продовження навчання у професійних закладах освіти та здобуття відповідної професії [14, с. 176].

Отже, таке навчання можна поділити на такі форми:

- 1) індивідуалізована (кожен з учнів виконує індивідуальну роботу);
- 2) індивідуально-груповою (частина завдань має індивідуальний характер, а решту виконує вся група);
- 3) груповою (завдання виконує вся група).

У такій системі навчання в межах інклюзивного середовища для двох останніх форм має діяти гуманна педагогіка, адже часто у такому інклюзивному навчанні беруть участь учні з різними вадами слуху, а інколи і взагалі без них. Тому тут важливо викладачеві донести до учнів певні норми та задатки не лише етики, але і людяності.

За словами В. О. Сухомлинського у праці “Народження громадянина”, в новому освітньому просторі інклюзії ми формуємо емоційне виховання. “Мистецтво облагороджувати дитину і підлітка вищими почуттями й переживаннями є мистецтвом співпереживання... щоб уже в роки дитинства людина розуміла й відчувала серцем найтонші душевні порухи іншої людини” [15, с. 525].

Висновки. Отже, викладач під час організації навчального процесу підготовки фахівців образотворчого та декоративного мистецтва в межах інклюзивного простору має багато можливостей та інноваційних технологій. Єдине, що потрібно врахувати, це велику кількість освітніх потреб для таких учнів та, на жаль, не завжди пристосовані умови в музеї: відсутність екскурсодів-сурдоперекладачів тощо.

Використана література:

1. Будяк Л. В. Інклюзивна освіта як соціально-педагогічна проблема. *Вісник Черкаського університету* : зб. наук. ст. Черкаси, 2011. Вип. 196. С. 139–145.
2. Ворон М. В., Найда Ю. М. Інклюзивна освіта: українські реалії. *Підручник для директора*. Київ : Плейда, 2006. Червень. С. 11–19.
3. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко ; за ред. А. А. Колупаєвої. Київ : А.С.К., 2012. 360 с.
4. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегія управління : монографія. Суми : Університетська книга, 2014. 403 с.
5. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19> (дата звернення: 15.03.2019).
6. Закон України “Про освіту”. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 23.03.2019).
7. Закон України “Про охорону дитинства”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 22.03.2019).
8. Засенко В. В., Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 20–29.
9. Зборовська Н. В. Білінгвальний підхід у навчанні як один із сучасних напрямів мовної освіти нечуючих. *Дефектологія*. 2011. № 4. С. 41–45.
10. Колупаєва А. А. Сучасна інклюзивна парадигма в освіті дітей з особливими потребами. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 1. С. 57–63.
11. Кульбіда С. В. Українська жестова мова: жести́вник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 205 с.
12. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання в середніх загальноосвітніх і професійних навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2001. 39 с.
13. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання. Львів : Сполом, 2000. 421 с.
14. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори* : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 283–584.
15. Федоренко О. Ф. До питання про впровадження інклюзивного навчання учнів з особливостями психофізичного розвитку: теоретико-методологічні засади. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія “Соціально-педагогічна”*. 2013. Вип. 23 (2). С. 108–115.

References:

1. Budyak L. V. Inklusyivna osvita yak sotsial'no-pedahohichna problema / L. V. Budyak // *Visnyk Cherkas'koho universytetu*: [zb. nauk. st.]. – Cherkasy, 2011. – Vyp. 196. – S. 139–145.
2. Voron M. V., Nayda Yu. M. Inklusyivna osvita : ukrayins'ki realiyi/zhurnal “Pidruchnyk dlya dyrektora”, vydavnytstvo “Pleyady”, cherven', 2006.
3. Danilavichyutye E. A., Lytovchenko S. V. Stratehiyi vykladannya v inklyuzyvnomu navchal'nomu zakladi: navchal'no-metodychnu posibnyk / Za red. A. A. Kolupayevoyi. – Kyiv : Vydavnycha hrupa “A.S.K.”, 2012. – 360 s. (Seriya “Inklusyivna osvita”)
4. Dehtyarenko T. M. Korektsiyno-reabilitatsiyna diyal'nist': stratehiya upravlinnya: monohrafiya / T. M. Dehtyarenko. – Sumy : Universytet-s'ka knyha, 2014. – 403 s.
5. Zakon Ukrayiny “Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19> (data zvernennya 15.03.2019)
6. Zakon Ukrayiny “Pro osvitu” URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennya 23. 03. 2019)
7. Zakon Ukrayiny “Pro okhoronu dytynstva” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (data zvernennya 22.03.2019)
8. Zasenko V. Dity z osoblyvymy potrebamy: priorytetni napryamy derzhavnoyi polityky Ukrayiny v haluzi osvity, sotsial'noho zakhystu y okhorony zdorov'ya / V. Zasenko, A. Kolupayeva // *Osoblyva dytyna: navchannya i vykhovannya*. – 2014. – № 3. – S. 20–29.

9. Zborovs'ka N. Bilinhval'nyy pidkhid u navchanni yak odyin iz suchasnykh napryamiv movnoyi osvity nechuyu-chykh / N. Zborovs'ka // Defektolohiya. – 2011. – № 4. – S. 41–45.
10. Kolupayeva A. A. Suchasna inklyuzyvna paradyhma v osviti ditey z osoblyvymy potrebamy // Pedahohika i psykholohiya. – 2017. – № 1. – S. 57–63
11. 12. Kul'bida S. V. Ukrayins'ka zhestova mova: zhestivnyk; Natsional'na akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny, Instytut spetsial'noyi pedahohiky. – Kyiv : Pedahohichna dumka, 2012. – 205 s.
12. Sikors'kyi P. I. Teoriya i metodyka dyferentsiyovanoho navchannya v serednikh zahal'noosvitnikh i profesiynykh navchal'nykh zakladakh: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Sikors'kyi Petro Ivanovych ; Instytut pedahohiky i psykholohiyi profesiynoyi osvity APN Ukrayiny. – Kyiv, 2001. – 39 s.
13. Sikors'kyi P. I. Teoriya i metodyka dyferentsiyovanoho navchannya. – L'viv : Spolom, 2000. – 421 s.
14. Sukhomlyns'kyi V. Narodzhennya hromadyanyna V. Sukhomlyns'kyi // Vybr. tvory: V. 5-ty t. – T. 3. – Kyiv : Radyans'ka shkola, 1977. – S. 283–584.
15. Fedorenko O. F. Do pytannya pro vprovadzhennya inklyuzyvnoho navchannya uchniv z osoblyvostyamy psykho-fizychnoho rozvytku: teoretyko-metodolohichni zasady // Zbirnyk naukovykh prats' Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu im. Ivana Ohiyenka. Seriya sotsial'no-pedahohichna. – 2013. – Vyp. 23 (2). – S. 108–115.

Денькович Н. А. Организация учебного процесса подготовки специалистов изобразительного и декоративного искусства в пределах инклюзивного пространства

В статье рассмотрена проблема организации учебного процесса подготовки специалистов изобразительного и декоративного искусства в рамках инклюзивного пространства. Высветлено специфику взаимодействия преподавателя и учащихся образовательного процесса. Показана важность законодательной и нормативно-правовой сферы и поддержки учащихся с особыми потребностями. Проанализированы основные базовые подходы в работе с учащимися с особыми образовательными потребностями и значительное влияние гуманной педагогики на положительный учебный процесс. Выявлено многообразие педагогических подходов в работе с учениками в инклюзивном классе и доказана эффективность дифференцированного обучения. Открыто для изучения проблему труднодоступности посещение учащимися с особыми потребностями внеурочных мероприятий в городе: театры, музеи, тематические экскурсии. Обосновано и доказано важность темы исследования в образовательном пространстве Украины в современной педагогической системе XXI века.

Ключевые слова: инклюзивная среда, образовательное пространство, специалист, закон, дифференцированное обучение, гуманная педагогика.

Denkovich N. A. Organization of educational process of preparation of educational and decorative artist professionals in the field of inclusive space

The article deals with the problem of organizing the educational process of training specialists in fine arts and decorative art within the scope of the inclusive space. The specificity of interaction between the teacher and students during the educational process is highlighted. The importance of the legislative and regulatory sphere and support for students with special needs is shown. The basic basic approaches in work with pupils with special educational needs and the significant influence of humane pedagogy on a positive educational process are analyzed. A variety of pedagogical approaches was found in working with students in the inclusive class and the efficiency of differentiated learning was proved. An overview of the problem of the accessibility of visiting pupils with special needs of extra-curricular activities in the city is opened: theaters, museums, thematic excursions. It is substantiated and proved the importance of the research topic in the educational space of Ukraine in the modern pedagogical system of the XXI century.

Key words: inclusive environment, educational space, specialist, law, differentiated teaching, humane pedagogy.